

УДК 338.439

Н. П. Новак,

к. е. н., докторант, Херсонський державний аграрний університет

ПРИНЦИПИ ТА КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

N. Novak,

candidate of economic sciences, doctoral candidate, Kherson State Agrarian University

PRINCIPLES AND COMPETITIVE ADVANTAGES DEVELOPMENT OF ORGANIC AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

У статті виявлено особливості функціонування агроформувань з органічним виробництвом. Визначено його доцільність, масштаби поширення, інституційні засади та ресурсні можливості розвитку в Україні. Обґрунтовано конкурентні переваги, особливо для малих та середніх агроформувань. Виявлено можливі ризики й недоліки. Поглиблено принципи впровадження та підтверджено значення для збереження довкілля, здоров'я і тривалості життя населення, відродження сільських територій, продовольчої безпеки держави.

The article reveals peculiarities of functioning of agricultural holdings with organic production. Determined the feasibility, scope, institutional framework and resource development opportunities in Ukraine. Proved a competitive advantage, especially for small and medium-sized agricultural companies. Identifies possible risks and disadvantages. In depth principles of implementation and confirmed the importance for the preservation of the environment, health and life expectancy of the population, the revival of rural areas, food security of the state.

Ключові слова: принципи, органічне сільськогосподарське виробництво, агроформування, потенціал, конкурентні переваги, сільські території, відродження, продовольча безпека.

Key words: principles, organic agriculture, agro, potential, competitive advantages, rural areas, revival, food security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі розвитку землеробства та рівня продовольчої безпеки значної актуалізації набувають новітні розробки в галузі альтернативного сільського господарства, збереження природних ресурсів і в першу чергу, основного засобу виробництва — землі. У той же час незаповнена місткість ринку органічної продукції та майже необмежений потенціал для розвитку екологічного виробництва створюють всі необхідні передумови для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників. У зв'язку з цим актуальною є розробка питань, пов'язаних з оцінкою ефективності виробництва органічної продукції сільського господарства та обґрунтуванням механізму переходу сільськогосподарських товаровиробників на органічні методи господарювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На актуальність проблем розвитку органічного виробництва вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема праці В. Гармашова, В. Гейця, М. Ігнатенка, Т. Кальної-Дубенюк, М. Капшик, С. Кваші, С. Кор-

чинської, О. Локутової, Л. Мармуль, Т. Осташко, Б. Пасхавера, В. Точиліна, М. Федорова, О. Ходаківської, Г. Черевка, Р. Штайнера, О. Шпичака, В. Юрчишина та інших вчених-економістів. Проте уточнення потребують питання про конкурентні переваги та ризики органічного сільського господарства, а також правила здійснення при умові наявного виробничо-ресурсного та фінансово-економічного потенціалу у тих або інших суб'єктів господарювання агросфери.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення принципів та конкурентних переваг розвитку органічного сільськогосподарського виробництва агроформувань у вітчизняних умовах господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції в Україні і науковці, і практики все частіше визначають перспективною діяльністю. Мова йде не тільки про вигідний бізнес, а й про здоров'я, яке забезпечує споживачам якісне харчування. Ці переваги підтримують все більше людей [2, с. 12]. Тому зараз чимало вітчизняних агро товаровиробників оцінюють

власний потенціал, наявні конкурентні переваги, щоб приєднатися до органічного руху, знайти продуктову нішу на українських і зарубіжних аграрних ринках.

В останні десятиріччя світовий ринок екологічно чистих продуктів харчування стрімко розвивається та стає доволі популярною альтернативою споживанню продуктів, вироблених за техногенними технологіями. У країнах з лідируючими економіками та попитом, з високою платоспроможністю населення щороку у все більшій кількості споживачів, прихильних до ведення здорового способу життя та достатньо фінансово забезпечених, виникає бажання отримувати якісну, екологічнобезпечну та корисну харчову продукцію, шкода довкіллю від виробництва якої мінімізована.

Розвиток органічного виробництва є досить актуальним нині з огляду на низку явних екологічних, економічних та соціальних переваг, що притаманні цій сфері діяльності. Органічне виробництво у світі характеризується динамічним розвитком. Так, за даними дослідження дослідного інституту органічного сільського господарства (Forschungsinstitut für biologischen Landbau, FiBL), до якого включено 162 з 224 країн світу, у 2014 р. площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічним виробництвом (орні землі та багаторічні насадження), становила більше 78 млн га, включаючи землі у конверсії [5, с. 6].

У вітчизняних умовах розвиток органічного аграрного виробництва на державному рівні регулюється Конституцією України, Земельним кодексом України, Законами України "Про охорону навколишнього природного середовища". Особливого значення набув Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини", який набрав чинності 10 січня 2014 р., згідно з яким органічна продукція ідентифікується як продукція, отримана в результаті сертифікованого виробництва, а виробництво органічної продукції (сировини) визначається як виробнича діяльність фізичних або юридичних осіб (у тому числі з вирощування та переробки), де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів тощо, та на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені Законом для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів [4]. Отже, сільськогосподарське виробництво вважається органічним лише після отримання сертифіката на виробництво

продукції згідно з правилами та вимогами органічного виробництва.

Переваги органічної продукції полягають у тому, що вона корисна для здоров'я населення та екологічно безпечна для довкілля. У разі її споживання населенням зменшується можливість потрапляння в організм людини шкідливих речовин та домішок, а також речовин (наприклад, генномодифікованих організмів (ГМО)), вплив яких ще недостатньо вивчено. Встановлено, що органічне виробництво в аграрному секторі передбачає обґрунтоване поєднання традиційної селянської та фермерської практики з найновішими результатами наукових досліджень і розробок, що дає змогу забезпечити його результативність [6, с. 25].

Доцільність органічного виробництва в умовах ринкової економіки визначається зіставленням та оцінкою потенційних конкурентних переваг та недоліків і ризиків [9, с. 89]. У цілому, конкурентні переваги органічного виробництва сільськогосподарської продукції можна сформулювати за такими групами:

- виробничо-екологічні — мінімізація впливу агровиробничих процесів на довкілля; сприяння збереженню та відновленню біорізноманіття в агроландшафтах; сприяння збереженню та відтворенню природної родючості ґрунтів; оберігання від забруднення водних, лісових ресурсів;

- соціальні — створення додаткових робочих місць у сільській місцевості; створення нових перспектив для домогосподарств, особистих сільських господарств, малих та середніх агроформувань, збільшення життєздатності сільських громад через диверсифікацію видів діяльності, зростання престижності сільського способу життя;

- економічні — ресурсозбереження та зменшення енергоємності сільськогосподарського виробництва; зростання грошових заощаджень виробників, оскільки немає необхідності купувати дорогі синтетичні пестициди, гербіциди та хімічні добрива; підвищення конкурентоспроможності товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках; відродження сільських територій.

Ризиками органічного виробництва є можлива втрата або зменшення прибутковості, особливо на перших етапах впровадження; зменшення обсягів продукції; збільшення трудозатрат, затрат на рекламу, інформацію; впровадження нових форм реалізації продукції, нових принципів виробництва. Перехід від традиційного до органічного виробництва передбачає, отже, імплементацію нових правил та

Таблиця 1. Принципи запровадження виробництва органічної продукції

Принципи	Характеристики
Агротехнологічні	- використання районованих сортів насіння; - відмова від використання хімічних засобів захисту рослин, мінеральних добрив тощо; - використання відновлювальних ресурсів, запобігання їх втратам і забрудненню; - використання пакувальних матеріалів, які дозволяють реутилізацію або розкладаються біологічним шляхом
Соціальні	- виробництво органічної продовольчої продукції у достатній кількості; - спрямованість на встановлення соціально орієнтованого ланцюга агропромислового відтворення «виробництво – переробка – реалізація» з дотриманням екологічних вимог; - забезпечення здоров'я нації
Економічні	- підвищення економічної ефективності виробництва органічної продукції; - забезпечення працівникам та власникам, зайнятим в органічному виробництві та переробці його продукції, належного рівня доходів; - підвищення конкурентоспроможності товаровиробників органічної продукції; - забезпечення довгострокових конкурентних переваг на вітчизняному та міжнародних аграрних ринках
Екологічні	- узгодження виробництва з природними циклами росту рослин та живими системами відтворення ґрунтів; - збереження родючості та біологічної активності ґрунтів за допомогою традиційних агрокультурних, біологічних і механічних методів та прийомів; - збереження агро- та біорізноманіття агроландшафтів у господарствах та в їх оточенні; - забезпечення екологічної рівноваги довкілля
Рекламно-інформаційні	- правдиве маркування продовольчої продукції; - належна інформація споживачів про ціни та якість продовольства; - організація реалізації органічної продукції через інтернет, існуючі торгові мережі з метою зменшення ціни її реалізації

методів у сфері безпечності та якості харчових продуктів. У таблиці 1 наведено базові принципи виробництва, зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції в Україні.

Прерогативою органічної продукції є повна відмова під час такого виробництва від застосування гербіцидів, пестицидів, мінеральних добрив, консервантів, штучних барвників, стимуляторів росту, хімічних засобів захисту, гормонів, антибіотиків, ароматизаторів, стабілізаторів, підсилювачів смаку тощо [3, с. 35]. Забороняється також використання ГМО, похідних ГМО і продуктів, вироблених з ГМО, як харчових продуктів, кормів, технологічних добавок, препаратів покращення ґрунту, насіння, вегетативного походження садивного матеріалу, мікроорганізмів і тварин тощо. Виробництво здійснюється виключно з органічної сировини, що відповідає вимогам чинного законодавства про органічне виробництво.

Лише у деяких випадках, за згодою центрального органу виконавчої влади, дозволяється під час виробництва органічної продукції використовувати традиційну продукцію (продукція, виготовлена за загальноприйнятими технологіями виробництва, де можна використовувати будь-які хімічні засоби захисту, синтетичні мінеральні добрива, консерванти, штучні барвники, стимулятори росту, гормони, антибіотики, ароматизатори, стабілізатори, підсилювачі смаку тощо) та засоби захисту рослин, добрива та поліпшувачі ґрунту, неорганічні кормові матеріали рослинного, тваринного та мінерального походження, кормові чи технологічні добавки, продукти для очищення та дез-

інфекції водоймищ, кліток, споруд та установок виробництва продукції тваринництва та рослинництва, включаючи об'єкти для зберігання такої продукції [1, с. 63].

Перевагами органічного виробництва є збереження природного середовища в процесі виробництва, покращення структури ґрунту, що сприяє підвищенню його родючості. Органічні продукти за рахунок мінімізації хімічних речовин містять більше поживних речовин, мінералів та вітамінів. Крім того, органічне виробництво має ряд еколого-економічних переваг, оскільки забезпечення населення якісними та безпечними органічними продуктами харчування сприяє покращенню здоров'я нації та підвищує рівень продовольчої безпеки держави. Органічні методи господарювання сприяють ресурсозбереженню та зменшенню енергоємності сільськогосподарського виробництва, таким чином, підвищують конкурентоспроможність товаровиробників на міжнародних та внутрішніх ринках [8, с. 67]. Значний попит на органічну продукцію дає можливість суб'єктам господарювання збувати вироблену продукцію за преміальну ціну та збільшувати власні доходи.

До основних проблем впровадження та розвитку органічного виробництва можна віднести недосконалість внутрішнього ринку щодо пропозиції та попиту на сертифіковані органічні продукти, обмеженість номенклатури товарів, непоінформованість споживачів про переваги органічних продуктів, недостатню кількість торгових мереж, брак інвестицій у виробництво. Для комплексного вирішення всіх проблем, які виникають під час розвитку органічного сільського гос-

подарства в Україні, необхідно прийняти комплексну програму розвитку цієї сфери аграрного сектора економіки, яка зведе в єдину функціональну систему всю діяльність органів державної влади та суб'єктів органічного виробництва, ринкової логістично-збутової інфраструктури, рекламно-інформаційної діяльності [7].

ВИСНОВКИ

Органічне виробництво як важливий засіб диверсифікації сільської економіки має суттєвий конкурентний потенціал у вітчизняних умовах господарювання для забезпечення відродження сільських територій, життєздатності сільських громад, консолідації зусиль товаровиробників з метою зниження сертифікаційних, транспортно-логістичних, рекламно-інформаційних витрат, витрат на переробку. Соціальний контекст конкурентних переваг розвитку органічного сектора проявляється, передусім, у збільшенні кількості додаткових робочих місць у сільській місцевості. Крім того, цей вид діяльності є ефективним інструментом збереження ментальності ведення господарства сільськогосподарськими товаровиробниками з урахуванням іманентних властивостей окремих сільських територій. Його значення також виходить з основної мети — забезпечення здорового харчування та відтворення теперішнього й майбутнього поколінь, отже, й продовольчої безпеки держави.

Література:

1. Бубела Т. Нормативно-технічні аспекти контролю органічної продукції в Україні / Т. Бубела, О. Воробець // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2012. — № 1. — С. 62—65.
2. Гармашов В.В. До питання органічного сільськогосподарського виробництва в Україні / В.В. Гармашов, О.В. Фомічова // Вісн. аграрн. науки — 2010. — № 7. — С. 11—16.
3. Дудар О.Т. Формування системи органічного агровиробництва / О.Т. Дудар // Економіка АПК. — 2012. — № 8. — С. 31—38.
4. Закон України "Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>
5. Ігнатенко М.М. Управління органічним виробництвом аграрних підприємств на засадах здійснення соціальної відповідальності / М.М. Ігнатенко // Економіка і фінанси: наук. жур. — Дніпропетровськ, 2015. — № 12. — С. 4—11.
6. Мармуль Л.О. Основи органічного виробництва сільськогосподарської продукції: від виробника до споживача / Л.О. Мармуль // Органічне виробництво сільськогосподарської

продукції: Ніжин (М.В. Капштик, Т.П. Кальна-Дубінюк, Л.О. Мармуль, О.А. Локутова та ін.). — 2012. — 76 с.

7. Органік в Україні [Електронний ресурс]: Федерація органічного руху в Україні. — Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>

8. Розвиток органічного виробництва / Федоров М.М., Ходаківська О.В., Корчинська С.Г.; за ред. М.М. Федорова, О.В. Ходаківської. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 146 с.

9. Шишка І. Б. Виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства в Україні / І.Б. Шишка // Scientific researches and their practical application. Modern state and ways of development. — 2012. — № 2—12. — С. 86—93.

References.

1. Bubela, T. and Vorobets', O. (2012), "Normative-technical aspects of control of organic products in Ukraine", Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, iakist', vol. 1, pp. 62—65.

2. Harmashov, V.V. (2010), "The issue of organic agricultural production in Ukraine", Visn. ahrarn. nauky, vol. 7, pp. 11—16.

3. Dudar, O.T. (2012), "The formation of the system of organic agricultural production", Ekonomika APK, vol. 8, pp. 31—38.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2016), The Law of Ukraine "Pro vyrobnytstvo ta obih orhanichnoi sil's'kohospodars'koi produktsii ta syrovyny", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/425-18>

5. Ihnatenko, M.M. (2015), "Management of organic production of agricultural enterprises through the implementation of social responsibility", Ekonomika i finansy, vol. 12, pp. 4—11.

6. Marmul', L.O. (2012), Osnovy orhanichnoho vyrobnytstva sil's'kohospodars'koi produktsii: vid vyrobnyka do spozhyvacha [Fundamentals of organic production of agricultural products from producer to consumer], Nizhyn, Ukraine.

7. Federation of organic movement in Ukraine (2016), "Organic in Ukraine", available at: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>. (Accessed 14 April 2016).

8. Fedorov, M.M. Khodakiv's'ka, O.V. and Korchyn's'ka, S.H. (2011), Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva [The development of organic production], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

9. Shyshka, I. B. (2012), "The production of environmentally friendly agricultural products in Ukraine", Scientific researches and their practical application. Modern state and ways of development, vol. 2—12, pp. 86—93.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.